

De kring gezien vanuit

Door: Wilma van Esch

Rijk milieu, vrij initiatief

De kring is een moment waarop de klas of leefgroep samenkomt met het oog op de uitwisseling van gedachten en ervaringen. De kring als ontmoetingsplaats is de plek bij uitstek waar het contact tussen leerlingen onderling en tussen leerlingen en leerkracht gerealiseerd wordt. De kring kan men daarnaast voor planning- en evaluatiedoeleinden benutten.

(F. Laevers)

De kringvorm is een uitvloeisel van de democratiseringsbeweging van de jaren zestig en zeventig. Ook in het onderwijs drongen de ideeën over groepsdynamica en zelfexpressie door en vanaf die tijd zijn kringgesprekken geleidelijk aan onderdeel geworden van de dagelijkse praktijk van het basisonderwijs. De kring komt de kwaliteit van het gesprek ten goede: je kunt elkaar zien en het ademt gelijkwaardigheid uit. Binnen het concept ErvaringsGericht Onderwijs wordt het belang beklemtoond van een positieve sfeer en een goede relatie tussen leerkracht en leerlingen en tussen leerlingen onderling. In het gangbare stramien kan aan dit welbevinden slechts in beperkte mate gewerkt worden. Met de kring (en het forum) creëert men ook binnen het E.G.O. een context die bij uitstek relatiebevorderend werkt. In dit artikel kijken we via drie invalshoeken naar de werkvorm 'Kring': Rijk milieu, vrij initiatief en de ErvaringsGerichte dialoog; de drie pijlers van een ErvaringsGerichte klaspraktijk.

1. Rijk milieu: Inrichting, aanbod en uitdaging

De juiste inrichting

"Een krap lokaal, volgebouwd met tafeltjes en stoeltjes, daartussen kasten met materiaal, plantjes, het bureau van de leerkracht en een vrijrijdbaar bord. We gaan een kring maken, zegt de leerkracht opgewekt. En dan gebeurt er van alles tegelijk, kinderen staan op en schuiven met hun stoel. Hier en daar scheren een paar stoelpoten rakelings langs hoofden. Alles gaat routineus, ze hebben het duidelijk al vaker gedaan. Als iedereen weer zit, biedt de klas een merkwaardige aanblik: alle tafels staan nog op dezelfde plaats, de kinderen zitten daar tussendoor geslingerd op hun stoelen, dicht tegen elkaar aan gedrukt. Sommigen zitten ronduit klem en beginnen bijna vanzelf geïrriteerd tegen elkaar aan te duwen. Het is maar de vraag of de kring op deze manier nog voordelen heeft boven de gewone klassenopstelling." (Uit: S. van Norden "Dingen in de Kring")

Ruimtegebrek, chaos bij het opstellen, gedoe over wie waar zit. Het kan zoveel weerstand oproepen dat de lust om in de kring te gaan je al ontgaat.

Steeds vaker kiezen leerkrachten voor een vaste kring in het klaslokaal. Hiervoor wordt ongeveer een kwart van het lokaal benut. Dat betekent natuurlijk een forse herschikking van je overige meubilair. De zitplaatsen kunnen gevormd worden door zitkisten, waarin kosteloos materiaal, verkleedkleden of bijv. musicalattributen bewaard kunnen worden. Maar ook een bankstel, dat buiten kringtijd dienst kan doen als knusse zit- en leeshoek, voldoet goed. Bij jongere kinderen kunnen een kleed en kussens ook uitstekend dienst doen. Voorwaarde blijft dat iedereen alles kan zien en dat je vooral prettig kunt zitten.

De kring wordt afgeschermd door een kast of planten. Een vrijrijdbaar bord is zowel geschikt als afscheiding maar ook inzetbaar voor alle instructies die in de kring gegeven kunnen worden. Een salontafel in het midden van de kring creëert een huiselijke sfeer. Hierop kunnen kinderen werk tentoonstellen of kunnen relevante attributen worden neergelegd.

de drie pijlers:

en de ervaringsgerichte dialoog.

Aan de muur in de kring vind je een aantal vanzelfsprekendheden: Het dagritme of voor hogere groepen de weekplanning. Een kalender. Het woordveld van het thema wat speelt. Een lijst met afspraken en regels. Een overzicht van plantaken. Een prikbord met belangrijke nieuwsberichten en platen van de dingen die op dat moment leven in de klas.

Wanneer je kiest voor een vaste kring, kun je organisatorisch makkelijker uit de voeten:

- Kinderen kunnen het werk op hun tafeltjes laten liggen, terwijl ze zich in de kring verzamelen.
- Niet iedereen hoeft deel te nemen aan de kring, het is prima mogelijk een kleine groep instructie te geven terwijl de rest op hun eigen plek doorwerkt.
- Geen geschuif met stoeltjes en tafels, wat de rust zeer ten goede komt.

En mocht het erg lastig zijn om tijdens instructiemomenten te schrijven, een plaat op schoot met daarop schrift en pen werken uitstekend.

Aanbod en uitdaging

Behalve een goed geoutilleerde plek zijn ook de vormen en inhouden van een kring van belang. Naarmate de kring meer en meer een eigen plek heeft gevonden in de dagelijkse praktijk, komt vanzelf de behoefte aan verscheidenheid.

Naast voorlezen, liedjes zingen, poppenkast werkt het enorm betrokkenheidverhogend om bewust meerdere soorten kringen te organiseren. Zomaar wat voorbeelden:

Boekenkring. Vanaf de kleutergroepen is de boekenkring al een uitstekende manier om een boek wat hen geraakt heeft te laten zien aan de rest van de klas. De zakelijke gegevens als titel, auteur en soort boek kunnen worden besproken. Maar vooral ook waarom dit boek zo boeiend is. Voorlezen, navertellen, boeiende platen tonen. Ook uitstekend geschikt als groepsoverstijgende activiteit. Bovenbouwkinderen vinden het vaak erg leuk om voor te lezen aan jongere kinderen.

Verrassingskring. In de kring staat een grote koffer, of er ligt een bult onder een doek. De vorm die je er aan geeft, doet er niet zo toe, maar de spanning die het geeft is enorm. Door in de manier van raden verschillende lagen aan te brengen, stimuleert deze activiteit de taalontwikkeling.

Nieuwskring. Meer geschikt voor de bovenbouw. Een kind heeft een stuk uit een krant of tijdschrift geknipt, leest het voor en gaat er daarna over in gesprek met zijn klasgenoten.

Debat. Een bovenbouwkind brengt een stelling in. Kinderen mogen voor- of tegen de stelling reageren en zo proberen de diverse partijen hun standpunt aan elkaar te verhelderen.

Ontdekkring. Iedereen heeft thuis wel een voorwerp staan, waarvan het niet zo duidelijk is wat het nu is. Het raden naar functie en betekenis is een boeiend spel. Vooral als het kind wat het inbrengt daarna vertelt hoe het voorwerp bij hen thuis terecht is gekomen, uit welke tijd het komt of uit welk land. Een variant hierop is het vertellen van drie verhalen bij het voorwerp, waarbij er twee verzonnen zijn en eentje waar is.

Presentaties. Bijvoorbeeld aan het einde van een project of na afloop van ateliers.

Evaluatiekring. Een van de meest waardevolle kringen. Na iedere werkles verzamelen de kinderen zich in de kring. Er wordt gesproken over wat plezierig ging, wat niet. Of er stagnaties zijn in het werk. Problemen worden in de groep besproken. Ook activiteiten die een hoge betrokkenheid genereerden worden

getoond of besproken. Vaak vloeit uit deze evaluatiemomenten als vanzelf een vervolgactiviteit of een gerichte instructie.

Daar waar kinderen het nog lastig vinden aan te geven wat ze ervaren of geleerd hebben, kan de leerkracht haar observaties laten horen.

De betekenis van deze kringen is enorm. Kinderen leren er zich uit te drukken op heel verschillende manieren. Van iedere kring leer je weer andere dingen en leer je op een andere manier in te spelen op de betrokkenheid en het welbevinden van kinderen. Wanneer je het verloop van de kring regelmatig onder de loep van de vijf betrokkenheidverhogende factoren legt, krijg je steeds meer zicht op processen die zich afspelen.

Dus: Hoe is het gesteld met de sfeer en relatie in de kring? Wat kan ik hiervan zeggen, wat kan ik doen om de sfeer te verbeteren?

En verder: Wat kan ik zeggen van het niveau van het aanbod en van de gesprekken, van de werkelijkheidsnabijheid, zit er voldoende activiteit in de kring, is er ruimte voor initiatieven van kinderen?

2. Vrij initiatief

Over moet en mag-kringen, regels en afspraken en eigen inbreng.

Betrokkenheid komt tot stand wanneer een kringactiviteit perfect aansluit bij interesses. Het is utopisch te denken dat alle kinderen altijd

even betrokken zijn bij het aanbod in de kring. In hoeverre laat je toe dat kinderen andere keuzes maken. Waar geef je ruimte om aan te schuiven en ook te vertrekken.

Er zijn allerlei constructen te bedenken, waardoor het eigen initiatief van kinderen vergroot wordt. Het is goed vooraf te bedenken wat je zelf wilt, met je kringactiviteit. Als je wilt dat alle kinderen deelnemen, wat is daarvan de achterliggende gedachte?

Wanneer kinderen duidelijk het kader weten (dit is een moet- en dat is een magkring of de eerste tien minuten moet je erbij zijn, daarna mag je blijven zitten of alvast rustig aan je werk gaan), merk je dat de betrokkenheid bij kringactiviteiten toeneemt.

Sommige kinderen zijn beter in staat te luisteren vanaf hun eigen werkplek, met een tekenvel of werk voor zich, waarop ze aan de slag kunnen gaan.

In sommige situaties merk je dat de kringgesprekken vooral richting leerkracht gericht zijn.

Hoe maak je het gesprek meer van kinderen? Door in een woud van vingers beurten toe te kennen, houd je de aandacht vanzelf op je gericht. Er zijn tal van manieren om jezelf meer deelnemer en minder sturend te maken: Kinderen kunnen beurten aan elkaar doorgeven, een kind kan gespreksleider zijn, kinderen vrijelijk op elkaar laten reageren.

Bij iedere vorm zijn rampscenario's denkbaar. Wanneer een leerkracht rust uitstraalt, duidelijk is in de criteria betreffende tijd, ruimte en mogelijkheden en regelmatig evalueert met kinderen wat er prettig liep in een bepaald gesprek of wat storend was, worden kinderen zich bewuster van hun gedragingen. Door te aanvaarden dat kinderen soms andere keuzes

maken dan jij voor ogen had, kun je soms verrassende wendingen krijgen. Het is goed met elkaar een duidelijk onderscheid te maken tussen regels en afspraken. Regels gelden altijd en liggen vast. Afspraken komen voort uit gezamenlijke bevindingen, gelden voor een periode en worden op een vastgesteld tijdstip geëvalueerd.

De grenzen en afspraken die in de meest optimale vorm noodzakelijk en verantwoord blijven, staan uitsluitend in het teken van de leefbaarheid van de kringmomenten. Ook hier ligt een kans om kinderen inbreng te geven. Problemen worden ingebracht in de groep om het samen bedenken van oplossingen mogelijk te maken. De kans dat ze de gemaakte afspraken echt nakomen, is dan veel groter.

Aan de hand van een bespreekschrift, waarin de kinderen in de loop van de week hun vragen, dilemma's of irritaties opschrijven, wordt een meeting

georganiseerd. Een voorbeeld: "Ik kan niet rustig werken in de tussenruimte. Er lopen teveel kinderen door de ruimte en we zitten met teveel kinderen te werken aan de groepstafels." Het dilemma wordt ingebracht en kinderen reageren hierop. Al pratende komt de groep tot concrete afspraken over het gebruik van de tussenruimte. Bijvoorbeeld het gesprek aangaan met de naastgelegen klas of materialen anders neerleggen, zodat niet zoveel kinderen door de ruimte hoeven lopen.

3. ErvaringsGerichte Dialoog

Een van de lastigste elementen voor veel leerkrachten is het loslaten van je vooropgestelde doelen en interpretaties. Gewoon te luisteren naar wat gezegd wordt en te reageren op de gevoelde betekenis.

Waar anders dan in de kring ben je je als leerkracht meer dan bewust van

je manier van communiceren met kinderen. Wanneer kinderen gewend raken te mogen zeggen wat ze denken en voelen dat het veilig is te uiten waar ze mee bezig zijn, evolueert de kring tot een zeer waardevol moment. Van oppervlakkig, stereotiep, clichématig elkaar napraten gaat het naar het toenemend uiten van persoonlijke meningen en gedachten.

Met verrassende gespreksonderwerpen en echte interesse in elkaar.

Janneke is leerkracht van groep 5/6. Ze wil een gesprek voeren met zes jongens. Al vaker heeft ze met hen gesproken over het gedrag wat ze ten opzichte van elkaar ten toon spreiden. "Stoer" en "Gek", zo noemen de jongens het, als ze erover praten. Toen zij twee dagen geleden vroeg wat er zou gebeuren als zij de hele dag iemand anders zou 'spelen', zei Kees: "Dan ben je eigenlijk niemand; jezelf niet en de ander niet." De jongens hadden aangegeven dat ze het zo eigenlijk niet wilden.

Janneke steekt twee vuisten voor zich uit en opent het gesprek: "Je weet dat we onlangs gesproken hebben over jezelf (ze steekt een vuist omhoog) en degene die je speelt als je gek of stoer doet (en ze steekt de andere vuist omhoog.)"

"Ja," zegt Rob, "dan wordt die (en wijst naar de vuist die 'jezelf' voorstelt) niet gebruikt." "En...?" nodigt Janneke uit. "Ik ben eigenlijk wel benieuwd wie die ander is," zegt Kees. "Maar hoe haal je die eruit?" lacht Joris. De oplossingen zijn 'gewoon grappig'. De leukste suggestie vinden ze de rits; je maakt een rits in jezelf en trekt die open als je jezelf wilt laten zien. "Eigenlijk moeten we dan gewoon gewóón doen," zegt Jan. Hij kijkt ook naar Janneke. Ik vraag hem hoe dat zou kunnen. Kees glundert: "Dat is niet gek en niet stoer. Dus eigenlijk is het tegenovergestelde van 'gek en stoer', 'gewoon'."

"Ja," vult Jan aan dus eigenlijk is gewoon anders..." "Terwijl gewoon eigenlijk gewoon is," maakt Rob af. Ik vraag hen of ze aan anderen kunnen zien of ze gewoon doen of juist stoer en gek. "Aan de ogen," zegt Rob en kijkt zoals iemand kijkt die niet zichzelf is. "Ik kan het goed zien aan Joris," zegt Kees, "dan doet hij iets, maar je ziet aan zijn lachje dat hij het eigenlijk niet wil doen." Joris vertrekt zijn gezicht. "Ja...dat lachje...leuk hè."

Joris schudt 'nee'. En dat bedoelde Kees blijkbaar ook. "Hoe zou je er elkaar bij kunnen helpen?" vraag ik. "Door gewoon te doen," zegt Niels, die tot dan achter in de bank zat weggedoken. Ook Gijs komt los: "Ja, dat je bijvoorbeeld na vier keer zegt dat je het niet moet doen." "Bij mij mag je het meteen zeggen," reageert Niels. "Bij mij ook," roept Jan. Maar daarover wordt geen overeenstemming bereikt. "Of knipogen?" zegt Kees, terwijl hij het uitprobeert en ervaart dat dat niet handig is.

"Nee, dat kan niet gemakkelijk stiekem." Gijs vertelt dat Janneke soms zijn naam noemt als hij iets doet wat niet goed is. De anderen vinden dat een prima middel, immers iedereen weet nu waar het over gaat. (Uit: ErvaringsGericht Onderwijs; van oriëntatie tot implementatie. M. van Herpen 2005)

Door de kring te bekijken vanuit de drie pijlers, kom je wellicht op nieuwe ideeën en interventies. Er is een keur aan bronnenboeken verschenen om je kringaanbod te verrijken. Maar de kracht zit hem toch in het observeren en reflecteren op wat er gebeurt in je kring. Betrokkenheid en welbevinden als richtlijn nemen, ook in kringgesprekken.

En dat betekent ook keuzes durven maken: Doorgaan met een onderwerp wat hoge betrokkenheid geeft, en

een geplande instructie durven laten liggen.

Aan de slag gaan, als je voelt dat de behoefte aan activiteit groot is.

En vooral genieten van de momenten dat de kring een echte ontmoetingsplek is en een rijkdom aan gesprekken oplevert.

Stelling over taalonderwijs:

Als de leerlingen lezen, leest de leerkracht ook; als de leerlingen schrijven, schrijft de leerkracht ook.

Wilma van Esch

Expertisecentrum E.G.O.
Nederland

Literatuur:

Dingen in de kring.
Taalvorming en
drama in meertalige
middenbouwgroepen.
Suzanne van Norden. ISBN
90 321 0640 6
Kringactiviteiten. Frea
Janssen-Vos/Trudy Schifferli
ISBN 90 232 2643 7